

DOMINIKANCI I RAZVOJ ŠKOLSTVA U SREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ

Franjo ŠANJEK – Ivica TOMLJENović

Dokumenti i kronike 13. stoljeća svjedoče o dotad neviđenu porastu najrazličitijih činilaca kulturnih zbivanja. Zapaženo je neobično živo zanimanje za knjigu i znanost, kao i sve veća prisutnost intelektualne dimenzije na području društvenih zbivanja.

Preobražaj na području religioznog osjećaja pogoduje afirmaciji i širenju franjevac i dominikanaca, pripadnika tzv. prosjačkih redova, odanih saveznika papinstva. Franjo Bernardone uzdiže siromaštvo na razinu svetosti. U očima mnogih suvremenika asiškog siromaška, siromaštvo je naprosto ostvarenje evanđeoskog ideala. Španjolski regularni kanonik Dominik de Guzman, suočen s problemima Crkve u odnosu na pojavu heterodoksnih pokreta evangeličke ili katarsko-dualističke orijentacije, namijenjuje redovničkoj zajednici čiji je utemeljitelj i prvi animator propovjedničko poslanje, prihvaćajući istodobno i način života u skladu s novim redovničkim stremljenjima.¹

Kod sv. Dominika i u njegovu Redu braće propovjednika nema unutrašnje napetosti i traženja karakterističnih za neke druge redovničke zajednice u odnosu na studij i školstvo. Svjedoci u postupku za kanonizaciju utemeljitelja Reda braće propovjednika (Ordo Fratrum Praedicatorum) s divljenjem podsjećaju na Dominikovu odluku da svoje prve drugove i prisne suradnike u misiji propovijedanja pošalje na studij u Pariz i Bolognu, najglasovitija sveučilišna središta onoga vremena. On sam je osobno duboko cijenio intelektualni rad i neprekidni studij, svjestan činjenice da uspjeh apostolskog djelovanja prvenstveno ovisi o naporu trajnog usavršavanja u studiju i doktrinarnog produblji- vanja: „I usmeno i pismeno Dominik je svoje drugove poticao na proučavanje i studij Svetoga pisma, kako Novoga tako i Staroga saveza,” ističe 10. kolovoza 1233. Ivan iz Španjolske pred komisijom za kanonizaciju utemeljitelja Reda braće propovjednika.² Samo je ljubav prema bližnjemu koji put odvrtila Dominikovu pažnju od studiranja i

1 O srednjovjekovnom školstvu usp. J. PAUL, *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, Paris (Armand Colin), 1973; ISTI, *L'Eglise et la culture en Occident*, izd. Presses universitaires de France, Nouvelle Clio 15/1, Paris, 1986; F. RAPP, *L'Eglise et la vie religieuse en Occident à la fin du Moyen âge*, izd. P.U.F., Nouvelle Clio 25, Paris, 1983. Organizaciju dominikanskih škola u nas dotiče članak M. BIŠKUPA, *Teološke škole u Hrvatskoj prije osnutka zagrebačkog sveučilišta*, *Croatia christiana periodica* (CCP), III (1979) 3, str. 51–60.

2 M.–H. VICAIRE, *Saint Dominique. La vie apostolique*, Paris (Cerf), 1965, str. 51–55.

drugovanja s knjigom. Još dok je kao student „slobodnih umijeća” (artes liberales) boravio u Palenciji, Dominik je skupocjene kodekse s osobnim bilješkama i glosama otuđio u nadi da s dobivenim novcem pomogne žrtvama gladi. „Ne mogu” – govorio je „učiti iz mrtvih koža (pergamena) dok oko mene živi ljudi umiru od gladi.”³

Dominikova inicijativa u intelektualnom odgoju trebala je buduće propovjednike (tj. dominikance) osposobiti ne samo za pobijanje krivovjernih doktrina na kršćanskom Zapadu nego i za ozbiljnu vjersku pouku najširih slojeva kršćanskog puka. U duhu ovakvih usmjerenja, dominikanci u svaku novoosnovanu redovničku kuću ili samostan šalju po jednog *lektora*, tj. redovnika osposobljenog za samostalno poučavanje i vođenje samostanske škole.

DOMINIKANSKI SAMOSTANI KAO INTELEKTUALNA I KULTURNA ŽARIŠTA

Još od samih početaka Red braće propovjednika organizira vlastiti školski sustav utemeljen na iskustvu ondašnjih visokih škola i sveučilišta. Osim nižih škola humanističkog određenja, organiziranih u gotovo svakoj organiziranoj redovničkoj zajednici, u kojima se poučavalo u gramatici, logici i drugim „slobodnim umijećima”, svaka provincija ima jedan ili dva tzv. *svečana studija* (studia solemnia). U samostanima podignutim u velikim sveučilišnim središtima kao što su Pariz i Bologna, dominikanci organiziraju studije s najvišim stupnjem obrazovanja, uz sudjelovanje najpoznatijih profesora u Redu, kao što su npr. Toma Akvinski, Albert Veliki (Pariz), Pavao Dalmatinac (Bologna) i drugi. Ova nastavna središta s pravom nose naslov *opći studiji* ili sveučilišta (studia generalia) u kojima studenti – nutarnji i vanjski – imaju potpunu sveučilišnu izobrazbu.⁴

Red braće propovjednika svjesno izabire intelektualni odgoj za svoje članove, jer se jedino tako moglo postići znanje neophodno za veoma važne misije koje mu Crkva od samog početka povjerava: propovijedanje i ispovijedanje, dijalog i kontroverzije s rubnim kršćanstvom, naviještanje Evanđelja poganima i muslimanima itd.⁵

Braća propovjednici kao i drugi pripadnici prosjačkih radova općenito nisu ovisni o mjesnim vlastima i prilikama. Njihove kuće i samostani protežu se do krajnjih granica kršćanstva, a njihovi intelektualni horizonti u mnogo čemu utječu na univerzalizam sveučilišnih sredina. Vrlo često premještani iz mjesta u mjesto, sinovi sv. Dominika posvuda šire i propagiraju intelektualnu i religioznu kulturu, koja od samih početaka Reda u sebi nosi značajke suvremenosti i napretka. Njihovim nastojanjem prenose se nove ideje i nov način mišljenja sve do najudaljenijih perifernih gradova kršćanstva. Zajetom posluha podložni autoritetu vrhovnog učitelja (*Magister generalis*, naslov pre-

3 A. VAUCHEZ, *Culture et sainteté d'après les procès de canonisation des 13e–14e siècles*, Le scuole degli ordini mendicanti, Todi, 1978, str. 161.

4 Usp. C. DOUAIS, *Essai sur l'organisation des études dans l'Ordre des Frères prêcheurs*, Paris-Toulouse, 1884, str. 23 i dalje. O Pavlu Dalmatincu v. S. KRASIĆ, *Fr. Paulus Hungarus seu Dalmata OP*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, IV (1978) 7–8, str. 131–156; F. ŠANJEK, *Počeci teologije u Hrvata*, CCP, C (1981) 7, str. 130–133.

5 Usp. L. GENICOT, *Le 13e siècle européen*, P.U.F., Nouvelle Clio 18, Paris, 1968, str. 290; J. CHELINI, *L'Eglise au temps des schismes 1294–1449*, Paris (Armand Colin), 1982, str. 32.

uzet iz tadašnjih sveučilišnih struktura), braća propovjednici predstavljaju vrlo koristan element u promicanju rimskih inicijativa u cijelom kršćanskom svijetu. Sinovi sv. Dominika, poput franjevac, daju neviđen polet intelektualnom i religioznom gibanju u ondašnjoj Evropi i na njezinim granicama.⁶

ORGANIZIRANJE STUDIJA U REDU BRAĆE PROPOVJEDNIKA

Dok benediktinci i cisterciti na svojim godišnjim skupštinama a regularni kanonici u svojim statutima studiju posvećuju tek drugotnu pažnju, godišnje *vrhovne skupštine* (Capitula generalia) Reda braće propovjednika neizostavno ističu njegovo značenje, izvrsnost i neophodnost. Generalni kapituli Reda nastoje u svakoj prigodi dozvati u svijest svakog dominikanca, pa i onih najstarijih, neizbježivu dužnost neprekidnog studija. Ta se obveza proteže na sva ondašnja područja ljudskog znanja i saznanja. U načelu svaki dominikanac studira gramatiku, logiku, prirodnu filozofiju (tj. „artes liberales”), crkveno i građansko pravo, Sveto pismo i teologiju. Učenje jezika obvezno je za sve koji pokazuju sklonosti dotičnom studiju. U tom smislu treba razumjeti i odredbu sveopćeg zbora Reda, održanog u Parizu 1236. godine, kojom se uskraćuje podjela svećeničkog reda onim redovnicima koji nisu naučili jezik kraja u kojem su trebali apostolski djelovati.⁷

Na dominikanskim višim učilištima, tj. na svečanim i na općim studijima, teologija zauzima prvo i najčasnije mjesto, iako su i ostale znanosti prihvaćene kao neophodna priprema za ovu vodeću nauku. Izuzetak čini alkemija, koja je u Redu braće propovjednika zabranjena od samog početka.⁸

Prethodno upućivanje novaka u čitanje, gramatiku, matematiku i ostale „slobodne vještine” predstavlja poseban motiv za produbljivanje znanja i studij logike ili racionalne filozofije.

Anonimni autor *Knjige za pouku novaka* (Libellus de instructione noviciorum) naglašava da studij zauzima mnoge sate dominikanskog dana. U životu novaka, studenta i svakoga punopravnog člana Reda braće propovjednika razlikuju se tri razvojne etape: vježbanje u duhovnom životu, studij i apostolat.⁹ *Libellus de instructione noviciorum* inzistira na tome da mladi redovnik i budući apostol shvati važnost studija i njegovo mjesto u svakodnevnom životu dominikanca. Pisac spomenutog djelca, kao iskusni odgojitelj dominikanskog podmlatka, uvjerava svoju mlađu redovničku subraću da „samo spoznaja Krista, a ne nekakvo drugo umijeće, dovodi do blaženstva”. Pod izrazom „ne nekakvo drugo umijeće” (non aliqua ars alia) podrazumijeva se pjesništvo (ars poetica),

6 Usp. M.-H., VICAIRE, *Dominique et ses Prêcheurs*, Fribourg-Paris, 1977, str. 157 i dalje; ISTI, *Histoire de Saint Dominique*, sv. I-II, Paris (Cerf), 1982; P. CHRISTOPHE, *L'Eglise dans l'histoire des hommes des origines au 15e siècle*, Limoges (Droguet-Ardant), 1982, str. 398-408.

7 *Acta Capitulum generalium*, MOPH III/9: „Monemus quod in omnibus provinciis et conventibus fratres linguas addiscant illorum quibus sunt propinqui.”

8 C. DOUAIS, *Essai sur l'organisation des études*, str. 5.

9 C. DOUAIS, *isto*, str. 16 i dalje. Sadržaj traktata *Libellus de instructione noviciorum* (rkp. 418 gradske knjižnice u Toulousei) potvrđuje Vrhovna skupština u Montpellieru 1283.

gramatika, logika i pravo. Posebna ozbiljnost pridaje se astronomiji. *Libellus* poblize određuje predmet njezina proučavanja i pretpostavlja njezina otkrića kao sigurna, završena i konačna (!). Prema istom nepoznatom autoru „glazba, aritmeika i geometrija pokazuju da znanost sama po sebi nije kadra potpuno zadovoljiti čovjeka i dovesti ga do spoznaje Boga”. *Libellus* izražava kako i u kojoj mjeri svaka od navedenih ljudskih znanosti (tj. gramatika, logika, retorika, poezija, glazba, geometrija i astronomija) pomaže pri stjecanju „mudrosti koja nadilazi svaku ljudsku mudrost”. Budući da ljudska spoznaja podiže duh i oblikuje ga, *logika* mu daje pravu usmjerenost, *retorika*, *pjesništvo* i *glazba* pretpostavljaju poznavanje lijepog, čije su skladno očitovanje, a astronomija ga stavlja pred prizor stvaranja i omogućuje mu otkriti odnosno nazreti neizmjernost i svemogućnost Božju. Ljudske su dakle znanosti „putokazi u svjetlu kojih čovjek upravlja svoj hod prema višoj mudrosti”. Na iznesenom se temelji važnost studija u dominikanskom životu, a prvotni cilj Reda braće propovjednika – naviještanje Evandjelja po uzoru na Kristove učenike – čini taj studij neophodnim.

Postavši student, mladi dominikanski redovnik ni pod kakvom izlikom ne smije napustiti školu, pa čak ni onda kad je riječ o poslovima od značenja za opće dobro samostana ili provincije. Radi što efikasnijeg studija, dominikanski studenti teologije bili su oslobođeni zajedničke koralne molitve.

U načelu svaki dominikanski student ima na raspolaganju tri godine za pripremne znanosti, tj. za studij „slobodnih vještina” ili za fakultet „artium”, daljnje tri godine za studij teologije i još tri do četiri godine kao pripremu za predavanja na svečanim i općim studijima svoga Reda ili na sveučilištima.

Lektori (od *legere*, čitati, poučavati) iz dva prva stoljeća dominikanske povijesti ostavili su iza sebe brojna ozbiljna i trajna djela. Od hrvatskih dominikanaca za navedeno razdoblje treba svakako spomenuti Pavla Dalmatinca (*Notabilia Ilae et IIIae Compilationis Decretalium, Summa de poenitentia, Dialogus inter christianum romanum et patarenum bosnensem?!*), Matina iz Zadra (*Abstractiones de libro sententiarum, Tractatus de potentiis animae*) i Augustina Kažotića (*De bonis et usu Christi et discipulorum, Dicta super quaestionibus de baptizazione ymaginum et aliarum superstitionum*).¹⁰

Svečani i opći studiji provideni su lektorima za staru i novu logiku, retoriku, prirodnu filozofiju, Sveto pismo, Sentencije i opća teološka pitanja. U tom pogledu važna je preporuka Vrhovne skupštine iz 1239. godine „da se ne bira za priora ili definitora službujućeg lektora ili bilo kojeg brata čije sposobnosti ukazuju na budućeg lektora”.¹¹

DOMINIKANCI I ORGANIZIRANJE ŠKOLSKOG SUSTAVA U SREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ

Dominikanske škole u Hrvatskoj idu upored s razvojem dominikanskog školskog sustava u drugim evropskim zemljama.

Zna se da zagrebački biskup Stjepan II. (1227–1247) poziva dominikance u Zagreb i Čazmu. Nakana mu je da u navedenim mjestima organizira škole po uzoru na zapadna

¹⁰ Usp. F. ŠANJEK, *Počeci teologije u Hrvata*, str. 130–137.

¹¹ C. DOUAIS, *Essai sur l'organisation des études*, str. 35.

Pavao Dalmatinac, suradnik sv. Dominika i utemeljitelj prvih dominikanskih samostana u našim krajevima (drvorez prema izd. S. Ferrarius, De rebus Hungaricae provinciae Ordinis praedicatorum, Viennae, 1637)

potentie h aut ipotētie. Iuxta hanc rati
 onē cū dicam' om̄ hec illa tace n̄ posse
 ip̄i nate p̄dicam' dignitatem. q̄ n̄ h̄. ad
 id q̄ dicitur. agend' se p̄ inclinare. d̄ s̄ os
 oipotes. n̄ qd̄ os n̄ se possit suscipere actiōes.
 h̄ qm̄ q̄cūq; uult pot̄ facē n̄ cū uolūta
 ti ualy resiste. v̄n̄ autē sto ob auid uat
 d̄ d̄ oipotes n̄ qz quicq; uult pot̄. uo
 lūtatē q̄iā cūte. uolūtatē oipotes n̄
Cependit effectus. Nē uideam' utriū plā q̄
 faciat facē. l̄ q̄ sc̄e possit dimitte. Qd̄
 ai meli' possum' expone' sadoū ē d̄m̄ tā
 i faciedo alqd̄ q̄ dimittedo ratiōnabile sc̄p
 causam h̄. Is namq; auid facit qm̄ rō cū
 q̄ uult fieri id auid dimitte quā ratiōnā
 bilit̄ ē ad dimitti. v̄n̄ ap̄t̄ ad ep̄thias lo
 quē d̄c. Qd̄ ep̄t̄ oia p̄glatū uolūtatē
 h̄c q̄ h̄c expone' p̄ uolūtatē q̄. Ex ratiō
 ne. In p̄tione. i. repit' n̄ sit cū ortū legi
 tima causa. i. ratiō nō p̄cedat. i. nob̄ n̄c
 solū d̄. arbor cadit sine causa. Sic ḡ bre
 uit̄ complet' n̄. Nē ratiōnabile ut os. an
 quō eoz q̄ facit dimittat. l̄. anq; eoz q̄
 dimitti faciat. N̄ autē facē pot̄ n̄ q̄ ē ratiō
 nabile. Sic ḡ n̄ plā q̄ faciat facē. l̄ q̄ fac

učilišta. O ovom učenom biskupu i državniku, bez sumnje najzaslužnijem za društveni, ekonomski, kulturni i vjerski procvat hrvatskog sjevera u prvoj polovici 13. stoljeća, pripovijeda se da je teološke studije pohađao na Pariškom sveučilištu.

Osim već spomenutih škola braće propovjednika u Zagrebu i Čazmi, hrvatski dominikanci otvaraju samostanske škole u Dubrovniku, Zadru, Ninu, Splitu, Kotoru, Hvaru, Šibeniku, Sv. Križu na Čiovu itd.¹² Nakon uspostave Dalmatinske dominikanske provincije 1380. godine,¹³ zadarska samostanska škola uzdignuta je u red svečanog studija (1396) koji s vremenom postaje opći studij (1553) s pravom podjeljivanja naslova bakalareata, licencijata i lektorata iz teologije. Papa Pio V (1566–1572) dodjeljuje ovom studiju napuštenu benediktinsku opatiju sv. Mihovila na Ugljanu i na taj način mu, barem za neko vrijeme, osigurava materijalnu osnovu za daljnje djelovanje.¹⁴

Opći studij u Zadru, na kojem su podjednako zastupljene „slobodne vještine” i teologija, nesumnjivo pripada redu prvih visokoškolskih ustanova u Hrvatskoj. Lektori i profesori ovog studija, nakon četverogodišnjih izlaganja Sentencija, stjecali su neophodne uvjete za više akademske naslove doktora ili magistara teologije. Mnoge istaknute ličnosti iz naše crkvene i kulturne prošlosti duguju svoje intelektualno usavršavanje općem dominikanskom studiju u Zadru, koji je od svojih početaka namijenjen ne samo članovima Reda braće propovjednika nego i klericima i svjetovnjacima.¹⁵

Liber studii generalis zadarskih dominikanca sadrži cjelovit nastavni program za studij teologije, koji nam daje jasan uvid u strukture našeg crkvenog školstva u srednjem vijeku.¹⁶

12 Usp. A. ZANINOVIC, *Pogled na apostolsko-znanstveni rad dominikanaca u hrvatskim zemljama* Zagreb, 1917 (pretisak iz „Bogoslovske smotre”); F. ŠANJEK, *Dominikanci u našim krajevima*, Bogoslovska smotra, XXXVI (1966) 3–4, str. 722; S. KRASIĆ, *Congregatio Ragusina Ordinis Praedicatorum*, Roma, 1972, str. 118–119; M. BIŠKUP, *Teološke škole u Hrvatskoj*, str. 57.

13 Uspostavu Dalmatinske provincije odobrava Vrhovna skupština u Carcassonnei (1378) a potvrđuje papa Urban VI. (1380). Hrvatski prijevod bule utemeljenja spomenute provincije objavljen je u *Vjesniku Hrvatske dominikanske provincije*, XV (1978) 42, str. 7–8.

14 Prema bilješkama H. D. Christianopula u arhivu generalne kurije u Rimu (*Adversaria Dalmatica*, str. 381).

15 *Liber studii generalis*, str. 19, izvještava o službi lektora *artium* „pro novitiis et saecularibus”.

16 Usp. *Liber almi studii generalis sancti Dominici Iadrae*, str. 19 (dodatni dokument, str. 1–3): „Elenchus ad sexenium Tractatum quos in Studio generali Jadrensi iuxta mentem Angelici Praeceptoris Divi Thomae Aquinatis moderatores studii eiusdem tenebuntur studentibus dictare, et explicare atque in circulis pertractare. Admodum reverendus pater Regens primo Anno dictabit, explicabitque Prolegomena Theologiae et Tractatus de Divinis attributis ex prima parte [Summae theologiae] Divi Thomae usque ad Tractatum de visione Dei; secundo Anno pertractare debet ex eadem prima parte de visione Dei, de scientia, et voluntate Dei. Admodum reverendus pater Regens qui subsequetur dictare debet primo Anno ex prima parte Divi Thomae de Praedestinatione et reprobatione, nec non Tractatum de Trinitate; secundo Anno ex eadem prima parte de Deo creatore et de Angelis. Admodum reverendus pater Regens qui praecedentis locum obtinebit pertractare tenebitur primo Anno ex prima parte De homine, et eius statibus; secundo Anno ex 3^a parte Divi Thomae de Incarnatione, de scientia angelica Christi, et de gratia Christi. Admodum reverendus pater Baccalaureus tractare debet primo Anno ex prima secundae Divi Thomae de ultimo fine, de actibus humanis, et de virtutibus, et donis; secundo Anno de vitiis, peccatis et de legibus. Admodum reverendus pater Baccalaureus qui hunc occupabit locum pro aliis duobus; primo Anno ex prima secundae pertractare debet de Divina gratia, de justificatione peccatoris, et de merito justii; secundo Anno ex secunda secundae, de Fide theolo-

Dragocjene podatke o nastavnom programu dominikanskih škola u nas nalazimo u *Statutima* Zagrebačkog kaptola iz prve polovice 14. stoljeća, u poglavlju posvećenom lektoru i njegovoj službi. Ove zanimljive podatke koji nam otkrivaju svakodnevni život na zagrebačkoj katedralnoj školi dugujemo Ivanu arhiđakonu Goričkom, zagrebačkom kanoniku i prisnom suradniku zagrebačkog biskupa i dominikanca Augustina Kažotića (o. 1260–1323).¹⁷ Ovaj učeni teolog i prvi hrvatski blaženik, koji je svoje teološko znanje stekao na općem dominikanskom studiju u Parizu, po dolasku u Zagreb (1303) obnavlja katedralnu školu u duhu zaključaka Trećeg općeg lateranskog sabora (1179) i nastavnog programa dominikanskih svećanih i općih studija. Prema Kažotićevoj koncepciji, koja je u biti dominikanska, „na lektora [katedralne škole u Zagrebu] spada bdjeti na one koji javno i po ustaljenom rasporedu u stolnoj crkvi pjevaju Evanđelje, poslanice, proroštva ili čitanja te ispravljati one koji pogriješe u naglascima ili nešto loše pročitaju. On sam ili njegov zamjenik trebaju ih u tome što prije temeljito poučiti. Na njega također spada upravljati školom i onima koji je pohađaju. Neka ih poučava barem u osnovama ljudskog znanja. Njegova je dužnost da pažljivo motri kako se poučava: predavanje i poučavanje pojedinaca treba biti u skladu s njihovom nadarenošću i sposobnostima, ne na isti način za sve, nego raznoliko, onako kao što se i sposobni liječnici služe raznim lijekovima za liječenje različitih vrsta tjelesnih bolesti...

Neophodno je da učenici napreduju u nauku. Dakle, svakoga dana koji nije određen za crkveno pjevanje, tj. kad nije neki crkveni blagdan koji se štuje po kanonskom pravu ili posebnoj odredbi pretpostavljenih, neka školnik izjutra predaje *gramatiku*, neophodnu za razumijevanje većine. U podne, kada su učenici spremniji, tumačiti će se *logika*. Druga *gramatička pravila* izlagat će se već prema intelektualnoj zrelosti slušača. Neposredno nakon Večernje (tj. u ranim poslijepodnevnim satima) neka svesrdno nastoji oko *deklinacija*, već prema mogućnostima pojedinaca, [jer tako] učenici postaju sposobnima da se izražavaju latinski i da razumiju ono što im se predaje. Neka se tekstovi ne čitaju po redu, budući da oni koji su već dostatno poučeni sami ili s malom pomoći mogu lako shvatiti smisao istih tekstova, kako to iskustvo pokazuje.”¹⁸

gica, de infidelitate, de spe theologica, et de charitate. Admodum reverendus pater Baccalaureus qui huic succedet pro tertio biennio, primo Anno ex secunda secundae nonnulla indicare debet de iure, justitia et restitutione, et ex professo pertracta ex 3^a parte de sacramentis in genere, et de sacramento Baptismi; secundo Anno de reliquis sacramentis in specie. Praemisso Elencho Tractatum explicandorum convenit ut moderetur excessus Feriarum, seu vacationum quapropter vacationum tempora extra quas non liceat moderatoribus et lectoribus a schola feriari, decernimus haec esse: I. Omnes dies festos de praecepto. II. Dies singulis mensibus recreationi studentium juvenum destinatos. III. In hebdomada ante Adventum ferias quintam, sextam et sabbatum. IV. Vigiliam Nativitatis Domini usque ad diem Circumcisionis inclusive. V. Dies a Dominica sexagesima usque ad diem Cinerum inclusive. VI. Dies a Dominica in Ramis Palmarum usque ad Dominicam in Albis. Reliquo vero Anni scholastici tempore quod a Festo Exaltationis Sanctae Crucis usque ad diem Sancti Bonaventurae... quo ad Circulos hebdomadales in omnibus et per omnia servantur statuta studii atque ordinationes et decisiones tot Reverendissimorum Patrum Magistrorum generalium, prout in Libro Studii. Admonemus tamen Reverendos Patres moderatores ut in dictandis praecitatis Tractatibus pro suam prudentiam seligant quaestiones majoris momenti.”

17 O Ivanu Goričkom upozoravamo na izvrsnu studiju N. KLAJČ, *Povijest Zagreba*, Zagreb (Sveučilišna naklada Liber), 1982, v. Kazalo važnijih imena, pod nomenklaturom Ivan arhiđakon Gorički.

18 Statuta Capituli zagrebiensis, III/2: *De lectore, eius officio, et redditibus*, izd. I. Kr. TKALČIĆ, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. II, Zagreb, 1874, str. 77–79: „Item cantantes

O važnosti i značenju studija i kulture uopće u svakodnevnom kršćanskom životu zapazena su razmišljanja dubrovačkog dominikanca Ivana Stojkovića (o. 1390/95 – 1433).¹⁹ Taj ugledni student i profesor Pariškog sveučilišta, animator svih koncilskih gibanja onoga vremena i pobornik jedinstvene kršćanske Evrope, na prvu listopadsku nedjelju 1424. godine poziva Dubrovčane da u svom gradu utemelje studij koji će im biti na ponos i diku:

„Iz vlastite pobude, na čast grada i radi promicanja katoličke vjere i pobožnosti u srcima vjernika, a u skladu sa svojim zvanjem... u ovo zimsko doba kada hladnoća pritišće tijelo i osjetila a duh – odvojen od vanjskih stvari – našu dušu usmjerava upoznavanju dobra i razmišljanju o samome sebi... odlučio sam izložiti nešto iz Svetog pisma, bilo na narodnom (hrvatskom) bilo na književnom (latinskom) jeziku, u mjestu i u vrijeme koje se vama (tj. Dubrovčanima) sviđi, bilo da to sastavim ili pročitam prema shodnosti i vašim željama.

Ne može se sve ono što zamislimo riječima izraziti, niti su mudri ljudi pojedine stvari, koje treba jasno i glasno istaknuti, dosad to narodnim jezikom i vlastitim pismom izložiti. Ali na našu utjehu reći ćemo kako je naime neophodno da se čovjek sastoji od tijela i tjelesne supstancije, što ću nastojati objasniti. I kao što se u kruhu, prema Svetom pismu, podrazumijeva sva hrana koja je potrebna za život, isto tako je neophodno da duša i duh žive od govora (tj. od znanja), koji je za njih prva i najveća potreba, što i Pisma potvrđuju: 'Jer ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta' (Mt 4, 4; Lk 4, 4). To je, štoviše, znak koji naznačuje duhovnost i po kojem se sinovi đavla razlikuju od sinova svjetla. Kao sinovi svjetla očituju se oni koji Božju riječ rado prihvaćaju u svom srcu i o kojima se govori: 'Tko je od Boga, riječi

ewangelium, epistolas, prophcias, vel lectiones legentes in officio divino publice et ordinarie in ecclesia maiori, attendere et corrigere in accentibus errantes, ac male aliqua proferentes, qui prius in hiis per ipsum, vel per sublectorem instrui debuerunt. Item regere scolas seu interessentes scolis nostris, docendo utiliter in primitivis saltem scientiis, prout de iure et locorum solemnium, saltem nostre similibus, de bona consuetudine requiritur per se, vel per sublectorem, quem principaliter corrigere ipse habet. Spectat etiam ad eius officium considerare subtiliter qualiter administratur doctrina; annuncianda partim est et ministranda doctrina discipulis singulis pro qualitate et capacitate eorum diverso non eodem modo, sicut et periti medici ad varios corporis morbos, diverso medicamine serviunt, ita ut iuxta vulnerum varietates, medicina sit diversa... Ut modum dicendi imponamus scolastico, necessarium est, ex quo de hiis pro posse disponimus, ut scolares proficiant in doctrina. Videtur ergo, ut noster scolasticus dierum quolibet non cantui deputato, non festivo aliquo per iura canonica vel nostros prelatos venerari iniuncto, de mane legat gramaticalia pro capacitate plurium audiencium necessaria et in meridie loq[ua]lialia, quando eorum capaces habuerit auditores; alias de regulis gramatice exponendo et intellectui audiencium inprimendo, ac post vespertas inmediate declinationibus insistat pro modulo singulorum, per quas pueri redduntur faciles ad proferendum latinum et intelligendum prolata. Auctoritates autem non videntur legendi ordinarie, quoniam in premissis eruditi per se vel cum modico adiutorio ipsorum sensum et intellectum habere poterunt de facili, sicut experientia manifestat." O zagrebačkoj katedralnoj školi u Kažotičevo vrijeme usp. F. ŠANJEK, *Živjeti s Augustinom Kažotićem*,

Živjeti s Augustinom Kažotićem, Glas Koncila, br. 31–32 i 33, 1985, str. 11 i 10.

19 O Stojkoviću sveučilištaru usp. A. TUILIER, *Dubrovanin Ivan Stojković i Pariško sveučilište*, CCP, VIII (1984) 14, str. 36–42; ISTI, *Jean Stojković de Raguse et l'Université de Paris*, Misao i djelo Ivana Stojkovića, Zbornik radova sa simpozija u Dubrovniku 1983, *Analecta croatica christiana* 20, Zagreb, 1986, str. 133–140; ISTI, *Hrvati i pariški intelektualni krugovi u 14. i 15. stoljeću*, CCP, X (1986) 17.

Božje sluša' (usp. Iv 8, 47). Tako se i protiv onih koji je odbijaju može reći: 'Vi zato ne slušate jer niste od Boga' (usp. isto).

Ovo govorim zbog časti grada; i to ne samo iz vlastite pobude nego i zbog službe koju obnašam. I kod starih, naime, posebno kod najodličnijih gradova u kršćanskom svijetu držalo se najvećom čašću da svećenici i ostali koji su se bavili svetom i božanskom naukom, s najvećom pažnjom navješćuju sve što se odnosi na vjeru, čast, krepost, napose pak na ono što se odnosilo na gajenje božanskog znanja, bilo držeći svečane govore po hramovima i u crkvama, bilo obraćajući se sveukupnom puku u gimnazijama i školama, a posebno senatorima i magistratima...

Onima koji su proslavili znamenite talijanske (sveučilišne) gradove bilo je jasno da nema ničeg odličnijeg, da ništa nije slavnije i časnije od gajenja kreposti i kulture. Sve se ovo s posebnim naglaskom odnosi na one koji zauzimaju časnije mjesto (u društvu) ili su u zrelijoj dobi, a čiji primjer nasljeđuju obični puk i mladež.'²⁰

KNJIGA U ŽIVOTU DOMINIKANCA

Kandidati za Dominikanski red nalazili su u matičnim samostanima dobro uhodan školski sustav s usklađenim programom. Ipak je broj studenata iz svake provincije za svečane i opće studije Reda bio točno određen. Kad bi neki student odlazio na jedan od navedenih viših studija, matični samostan odnosno zajednica kojoj je ovaj po ulasku u Red pripadao trebala se pobrinuti za njegovu opskrbu u odjeći i knjigama. Poznato je da od početka 14. stoljeća svaki dominikanski student prilikom odlaska na viši studij dobiva po jednu *Bibliju*, *Sumu teologije* i *Komentar na Sententencije* te još po jednu knjigu iz opće i religiozne *povijesti*.²¹

²⁰ Basel Universitätsbibliothek, Cod. A VI 35, str. 460: „Quamobrem et pro persona nostra, ac pro honore civitatis necnon et pro augmento catholice fidei et devotionis in cordibus fidelium, propriisque exercitii gratia, statui quod hoc hyemali in tempore... in loco et temporibus vestris dominationibus placitis ac per vos eligendis, aliquod ex sacris codicibus modo vulgari modo litterali sermone percurrendis exponendum sive perlegendum secundum opportunitatem et exigentiam vestram; neque enim omne id quod concipimus verbis explicare valemus aut enuntiare, et neque singula enuntianda vulgi sermonibus, secundum propriis signis et caracteribus ad hoc per sapientes deputatis exprimuntur. Sed per consolatione nostra dixerimus ymo et per necessitate, cum enim hominem ex carne et hac materiali substantia, atque spiritum et anima, constare necessarium sit, sicut ex pane carnem, ut in pane – iuxta morem Scripturarum – omnis ad vitam cibus necessarius intelligatur, sic anima ex sermone spiritum vivere et animam est necesse, quod expresse summae ac primae veritatis... 'Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei' (Dt 8, 3; Mt 4, 4; Lc 4, 4), ymo et hoc spirituale signum in spirituales exprimitur... qui Dei verbum in corde libenter percipiunt, de quibus dicitur: 'Qui ex Deo est, verba Dei audit', quo et contra reprobia dicitur: 'Propterea nos non auditis, quia ex Deo non estis' (Io 8, 47). Id quo etiam honorem merito dixerim civitatis, non quia de mei legentis gratiam sed potius actus exercitii gratiam. Nam et apu(d) veteres et immo apu(d) nobilissimas fere totius christianitatis civitates, habitum est maxima pro gloria ut sacerdotes et hii a quibus divina et sacra spectabantur; quicquid ad religionem, quicquid ad honestatem, quicquid ad virtutem, quicquid ad culturam divinorum pertinent aut declamatorie, ut in templis et ecclesiis in sermonibus fieri solitum fuerat et est, aut lectionis studio in gymnasiis et in scholis populi, maxime patribus conscriptis et magistratibus solerti maxime cura nuntiarent, atque a Deo percipienda summa cum diligentia, veneratione maxima, attente et modeste, ut nobiles et maiores populi confluebant, ut etiam hiis clare notum est qui Ytalie nobilissimas civitates fuerunt perlustrati. Quid enim nobilius, quid gloriosius, quam virtutibus institui et cultura demonstratum, maxime hiis qui gravioris et maturioris etatis sunt, quorum ad exemplum inferioris vita et iuvenum componitur.”

²¹ C. DOUAIS, *Essai sur l'organisation des études*, str. 40.

Knjige u osobnom posjedu redovnika dijele se u više kategorija. Tu su prije svega knjige koje su napisali pojedinci, posebice djela lektora i magistara teologije: razne *sume* (teologije), *glose*, *postile*, *komentari* i slično. Zatim dolaze knjige koje je pojedinac naslijedio ili dobio od svoje obitelji, prijatelja ili dobročinitelja. Tako godine 1286. Trogiranka Stana Saladini oporučno ostavlja pedeset libara za knjige svom „nećaku Augustinu [Kažotiću] iz Reda braće propovjednika”. U prigodnom nastupu kod promocije za doktora znanosti Pariškog sveučilišta 8. studenoga 1420. Ivan Stojković se sjeća svojih bogobojaznih roditelja, koji su ga uz mnoga odricanja čestito i kršćanski odgojili, ali odaje priznanje rodnome gradu i Republici koji su ga novčano pomagali za studija u Padovi i Parizu (1413–1420). Nakon izuma tiska, dominikanskim studentima u inozemstvu preporučivalo se da sa sobom u domovinu donesu što više tiskanih knjiga. Tako 10. ožujka 1480. vrhovni učitelj dominikanaca Leonard de Mansuetis daje odobrenje Zagrepčaninu Mirku Nikolinom, povratniku sa studija na Padovanskom sveučilištu, da za potrebe svoje i svoje provincije nabavi u Veneciji što više tiskanih knjiga. Novi general Reda braće propovjednika Salvo de Cassetta 3. kolovoza 1481. preporučuje istom redovniku, članu zagrebačkog samostana, da nabavi što više primjeraka u Veneciji netom tiskana djela *Clypeus thomistarum* dominikanskog teološkog pisca Petra Nigera i da ih ponese u domovinu.²²

Knjige su ostajale u osobnom vlasništvu redovnika do kraja života. Ako se netko odrekao koje knjige ili ju je želio otuđiti, mogao je to učiniti samo u korist nekog drugog dominikanca. Na taj način kodeksi i knjige ostaju u trajnom vlasništvu samostana i ne izlaze iz okvira dominikanskih zajednica.

Svaki dominikanski samostan ili zajednica ulažu znatna materijalna sredstva za popunu zajedničkog knjiškog fonda ili samostanske knjižnice. Dominikanci nemaju u svakom samostanu skriptorija poput benediktinaca, stoga potrebna liturgijska, teološka i druga djela naručuju od monaških skriptorija ili mjesnih knjižara i profesionalnih prepisivača. Prema ugovoru sklopljenom 20. srpnja 1272. između splitskih dominikanaca i trogirskih meštara Jakova iz Firma i Luke Matejevog, ova dvojica se obvezuju da će za potrebe splitske zajednice prepisati jedan misal „in cartis ipsorum fratrum, bona lictera continuendo a principio usque ad finem, pro viginti duabus libris et quinque solidis ventorum parvulorum”.²³

Svaka dominikanska zajednica obvezno nabavlja temeljna izdanja za studij „slobodnih vještina” i teologije. Među najstarije i najbogatije dominikanske knjižnice u Hrvatskoj

22 F. ŠANJEK, *Bl. Augustin Kažotić. Biobibliografski podaci*, CCP, III (1979) 4, str. 134; IOHANNIS DE RAGUSIO, *Tractatus de Ecclesia*, izd. F. ŠANJEK – A. KRCHNAK – M. BIŠKUP, Zagreb, 1983, str. VI; I. TOMLJENOVIC, *Prilozi za biografiju Ivana Stojkovića*, Zbornik radova, str. 113; Š. JURIS – F. ŠANJEK, *Zbirka inkunabula dominikanskih knjižnica u Hrvatskoj*, CCP, IX (1985) 15, str. 127–129. Iz registara pisama dominikanskih generala doznaje se za Zagrepčanina Mirka Nikolinog, kome je dopušteno da „pro communi bono studii sue provincie portare ex Venetiis libros impressos” (10. ožujka 1480) i „vendendi libros impressos, qui *Clypeus Thomistarum* vocantur” (3. kolovoza 1481). Usp. S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku*, Arhivski vjesnik, XXVII–XXVIII/1974–1975, str. 204 (br. 442) i 210–211 (br. 509).

23 M. BARADA, *Trogirski spomenici*, sv. I, Zagreb, 1948, str. 390; Š. JURIS – F. ŠANJEK, *Zbirka inkunabula*, str. 129.

valja ubrojiti onu iz dubrovačkog samostana, koja kao i samostan datira iz prve polovice 13. stoljeća. Izdašnom pomoći Republike, dubrovački dominikanci između 1494. i 1520. grade novu prostranu knjižnicu s dva reda od po dvadeset i dvije stalaže. S više od tisuću svezaka (rukopisnih kodeksa i prvotisaka), dubrovačka dominikanska knjižnica zauzima vrlo istaknuto mjesto ne samo u Hrvatskoj nego i u ovom dijelu Evrope na pragu novoga vijeka.²⁴

IDEJNO USMJERENJE DOMINIKANSKIH ŠKOLA

U teološkom naučavanju i znanstvenom istraživanju Red braće propovjednika ostavlja svojim članovima potpunu slobodu inicijative i, dosljedno, naučavanja. Teološki sustav Tome Akvinskoga općenito je prihvaćen, a njegovi spisi brzo su se proširili po samostanima širom Evrope. Ipak njegova *Suma teologije* nije bacila u zaborav *Sentencije* Petra Lombardskog. Uostalom, Toma Akvinski i najugledniji dominikanski teolozi započinju svoju profesorsku karijeru sastavljanjem komentara na *Sentencije* pariškog magistra Petra Lombardskog. U taj kontekst ulaze i *Abstractiones de libro sententiarum* našeg dominikanca Martina iz Zadra.²⁵ Rukopis je nastao na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće, na pergameni veličine obične četvrtine, a ima 105 listova. Tekst *Abstractiones* obuhvaća prvih 87 listova, dok se na preostalim 18 nalazi kraća rasprava naslovljena *De potentiis animae*, bez sumnje od istog autora.

Abstractiones de libro sententiarum Martina iz Zadra predstavlja prvi sustavni prikaz teoloških problema iz pera jednog našeg teologa. Iz letimičnog pregleda rukopisa razabire se da autor tek djelomično slijedi plan *Sentencija* Petra Lombardskog, na kojeg se tijekom izlaganja vrlo često poziva, kao npr. „sicut ait magister Petrus”, „magister Petrus dicit”, „secundum magistrum Petrum” itd.

Abstractiones sadrže kratak prikaz autorovih predavanja o bogoslovnim krepostima (začudo bez kreposti ljubavi!), o Božjoj biti, o Trojstvu, o Božjoj moći, o anđelima, o čovjeku i grijehu, a završava izlaganjem o utjelovljenju s iscrpnim pregledom kristoloških borbi na Istoku. Prema ondašnjem skolastičkom običaju, *Abstractiones* vrve od svetopisamskih referencija, ponajčešće pisanih slobodno, tj. prema vlastitom sjećanju, dok je od crkvenih otaca najzastupljeniji sv. Augustin.

DOMINIKANSKO USMJERENJE STUDIJA APOSTOLSKOM POSLANJU REDA

Temeljno dominikansko načelo, usvojeno kao zakon na Sveopćem zboru Reda (Capitulum generalissimum) održanom 1228. godine u Parizu, pretpostavlja da nijedan samostan ne može primati kandidate ako na raspolaganju nema barem jednog lektora, magistra ili doktora „artium” i teologije. Dosljedno tome, svaki je dominikanski samostan škola, zapravo dvije škole: jedna je namijenjena novacima dotičnog samostana i vanjskim studentima radi osposobljavanja za snalaženje u latinskom jeziku, gramatici i aritmetici, dakle u predmetima koji pripadaju području „slobodonih vještina” (artes

24 F. ŠANJEK, *Knjiga u Hrvata u vrijeme otkrića tiska*, CCP, VIII (1984) 14, str. 214–218; Š. JURIC – F. ŠANJEK, *Zbirka inkunabula*, str. 126–127.

25 F. ŠANJEK, *Počeci teologije u Hrvata*, str. 134–135.

liberales), dok je druga usmjerena teološkom obrazovanju studenata koji su s uspjehom apsolvirali „slobodne vještine”.

Osim gore spomenutih škola, koje studentima daju osnovno teološko znanje, Ustanove (Konstitucije) Reda braće propovjednika predviđaju uspostavu provincijskih studija. Ovi tzv. svečani studiji imaju za cilj pripremanje nastavnog kadra za interne potrebe Reda. Provincijal se u svojoj provinciji treba pobrinuti da se nadareniji pojedinci, „prikladni za naučavanje”, pošalju u veća središta „gdje cvate znanost” (ubi viget studium). U ovim svečanim studijima naučava se teologija na znanstvenoj osnovi, a ne kao u običnim samostanskim školama samo u općim crtama.

Svaka je provincija bila dužna organizirati barem jedan svečani studij, koji je bio javnog karaktera i otvoren svjetovnjacima i pripadnicima drugih redovničkih zajednica.

Dvostruko stupnjevanje škola u Redu braće propovjednika pokazalo se nedovoljnim. Naime, od prvih desetljeća 13. stoljeća svaki teološki studij smatran je nepotpunim i nedostatnim ako ne bi našao svoje ostvarenje u Pariškom sveučilištu i njegovu teološkom fakultetu, koji je u vrijeme nastanka Reda braće propovjednika „prvak i vođa u teologiji”. Dosljedno tome, u odnosu na sve svečane studije u Dominikanskom redu vodeću ulogu ima opći studij s kolegijem u pariškom samostanu sv. Jakova.²⁶

Utemeljenje samostana u Ulici sv. Jakova, srcu pariške tzv. Latinske četvrti, u kojoj se koncentriraju škole i kolegiji, omogućava pariškim dominikancima primati nadareniju redovničku subraću iz najrazličitijih krajeva Evrope, koji su dolazili u grad na Seini da se usavrše u studiju i postignu akademske naslove doktora ili magistara teologije. Studenti koji hoće slijediti potpuni sveučilišni program moraju prisustvovati predavanjima najuglednijih profesora Pariškog sveučilišta.

Među najslavnijim imenima kolegija sv. Jakova, prema spomen-ploči podignutoj u crkvi sv. Stjepana na Brdu nedaleko od pariškog Panteona, nalazi se ime bl. Augustina Kažotića, koji kao student stiže u Pariz negdje potkraj proljeća 1287. godine. Ivan Stojković dolazi u glavni grad Francuske 1417. godine, nakon završenog fakulteta „artium” na Padovanskom sveučilištu. Njegov boravak u Parizu vezan je uz samostan sv. Jakova. Dio predavanja sluša u „kolegiju jakobinaca”, kako Parižani popularno nazivaju dominikance samostana u Ulici sv. Jakova, a dio na Teološkom fakultetu Sveučilišta na obalama Seine s kojim još od 1229. usko surađuje dominikanski opći studij u Parizu. Stojkovićeve profesorske aktivnosti vezane su uz Teološki fakultet i anglonjemačku naciju na Pariškom sveučilištu.²⁷

26 U dokumentu osnivanja samostana Saint Jacques 1221. po prvi put se javlja pojam „universitas” koji će postati skupni naziv visokih škola (sveučilište). Naime, u darovnici zemljišta za izgradnju dominikanskog samostana u Parizu spominje se „*universitas magistrorum et scholarium Parisiis commorantium*”. Usp. H. DENIFLE – E. CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, sv. I, Paris, 1889, str. 99–100; F. ŠANJEK, *Pariško sveučilište u 13. stoljeću*, Bogoslovska smotra, XLV (1975) 1, str. 7.

27 O Stojkovićeve boravku u Parizu i o kolegiju jakobinaca usp. A. TUILIER, *Dubrovačanin Ivan Stojković*, str. 36–42; kao gore bilj. 19.

DOMINIKANCI I PARIŠKO SVEUČILIŠTE

Kolegij odnosno opći studij braće propovjednika u glavnom gradu Francuske stekao je sveučilišnu nezavisnost u jesen 1229. godine, tj. u vrijeme krize na Pariškom sveučilištu. U znak protesta protiv miješanja kraljevske policije u život studenata i protiv pretenzija kancelara pariškog biskupa u nezavisnost profesorskog zbora, pariški profesori i studenti odlučuju se na obustavu predavanja, nakon čega velik dio studenata i ugledniji magistri napuštaju grad na Seini.²⁸ Protest je predviđao njihovo izbjivanje u razdoblju od šest godina, naravno ako nadležne vlasti ne prihvate njihove uvjete. Budući da iza uskrasnih blagdana nijedan profesor nije nastavio s predavanjima, pariški biskup pokušava pronaći i privoljeti profesore koji će za vrijeme izbjivanja redovitih nastaviti s predavanjima. Za teologiju pronalazi Egleza Johna Saint Gilles. Kako nije bilo ni slušača svjetovnjaka, ugledni Englez zatraži od dominikanaca da svoja predavanja može održavati u kolegiju jakobinaca. I zaista, dominikanci prihvaćaju njegovu molbu, držeći da ne podliježu zahtjevima svjetovnog sveučilišta. Stav pariških dominikanaca podržala je Vrhovna skupština Reda braće propovjednika na čelu s generalom Jordanom Saksoncem, neposrednim nasljednikom sv. Dominika. Ljeti 1229. John Saint Gilles započinje predavanja u samostanu sv. Jakova. Za svog asistenta uzeo je Rolanda iz Cremona, teologa istog samostana, koji je imao bakalaureat iz teologije. Godinu dana kasnije Roland iz Cremona postiže „licentiam docendi”. Kad su se 1230. kralj i biskup izmirili sa Sveučilištem, John Saint Gilles nastavlja s predavanjima uz asistenciju Rolanda iz Cremona, koji je uskoro zatim kao prvi dominikanac uzdignut u stupanj magistra teologije. Taj mu je naslov davao pravo na katedru. U međuvremenu je i John Saint Gilles obukao dominikansko odijelo, ne napuštajući katedru teologije na Pariškom sveučilištu, pa su tako dominikanci imali dvije katedre na Teološkom fakultetu Sveučilišta u glavnom gradu Francuske, što je izazvalo svjetovne profesore da zatraže „numerus clausus” za katedre teologije u posjedu prosjačkih redova.²⁹

Deset godina nakon Dominikove smrti, Red braće propovjednika ima već završenu školsku organizaciju. Samostanske škole, svečani i opći studiji predstavljaju sustav dovoljno čvrst da bi se mogao oduprijeti velikoj bici koju su svjetovni profesori povelili protiv prosjačkih redova na Pariškom sveučilištu i na širem planu Crkve.

Na samom vrhu dominikanskog školstva nalaze se opći studiji sa sveučilišnim stupnjem nastave, na srednjoj stepenici su svečani studiji s višom teološkom izobrazbom, a na najnižoj samostanske škole s nastavnim programom „slobodnih vještina” i Aristotelovom filozofijom. Samostanske škole pružaju kandidatima i prve elemente teološkog znanja, a otvorene su ne samo za dominikance dotičnog samostana ili pripadnih kuća nego i za svjetovnjake, pripadnike drugih redova i svjetovni kler.

U načelu svaki dominikanski samostan posjeduje vlastitu samostansku školu, ali u praksi svaka provincija koncentrira spomenute škole u tri ili četiri središta, koja se premještaju iz samostana u samostan na osnovi rotacije, pri čemu svaki samostan ili

28 Usp. F. ŠANJEK, *Pariško sveučilište*, str. 3–17.

29 O dominikanskom studiju, njegovoj organizaciji i prvim magistrima teologije koji su predavali na Pariškom sveučilištu upozoravamo na izvrstan prikaz M.-H., VICAIRE, *Dominique et ses prêcheurs*, Fribourg-Paris, 1977.

redovnička kuća, kada na njih dođe red, preuzimaju i obvezu organiziranja predavanja kao i odgovarajuće materijalne troškove. U tom smislu general Reda Franjo Romeo de Castiglione 1546. daje zanimljive odredbe glede postizanja kvalitetnijeg intelektualnog odgoja novaka i studenata naše Dalmatinske provincije:

„Uostalom, budući da naš Red, koji je ustanovljen radi spasenja duša, najveću brigu posvećuje temeljnom školskom odgoju, kojemu naša Dalmatinska provincija zbog neukosti [lektora] i nemarnosti ne pridaje dovoljnu pažnju, odsad određujemo i naređujemo da se, osim u zadarskom samostanu (tj. u samostanu koji ima opći studij), u samostanu sv. Križa na Čiovu, ili, shodno mišljenju provincijala a po savjetu ozbiljnije braće, u nekom prikladnijem samostanu odmah okupi preostalu mladu braću, bilo novake ili zavjetovane (tj. studente), pod vodstvom određenog lektora, sposobnog jezikoslovca, koji će ih poučavati čitanju i pisanju. Samostan u koji budu primljeni obavezan je da ih kroz to vrijeme opskrbljuje hranom, odjećom i knjigama, shodno vremenu koje provincijal za to odredi. Priori koji se ne bi brinuli ili bi spomenute mlade [redovnike] sprečavali u studiju, neka odmah budu kažnjeni kaznom za teže prekršaje, a provincijal će se za njih pobrinuti i protiv volje priora iz dobara njihovih samostana.”³⁰

NASTAVNO OSOBLJE

Svaki dominikanski samostan, vidjeli smo, mora imati *lektora* koji upravlja samostanskom školom, zatim *podlektora* ili asistenta koji ga zamjenjuje i pomaže mu u ostvarenju nastavnog programa te napokon *učitelja studenata* sa zadatkom da nadgleda učenje i funkcioniranje škole.

Osooblje svećanih studija podložno je autoritetu provincijala, a uključuje *lektora regensa*, kojemu pomaže *baccalaureus* i drugi nastavnici. Ove službe ne pretpostavljaju stalne naslove, pa nije rijetkost da se nekog prokušanog *regensa*, koji je više godina s uspjehom predavao na nekom općem studiju, pošalje kao lektora u jednu manje poznatu samostansku školu. U Redu braće propovjednika uhodana je praksa da pojedinci svoj osobni ugled i nastavničku karijeru stavljaju u drugi plan kad je u pitanju dobro zajednice. Zbog potreba zadarskog općeg studija Vrhovna skupština Reda 1608. određuje da Dalmatinska provincija mora imati osam magistara (doktora) i šest profesora s naslovom *baccalaureusa* teologije.³¹

30 Archivum generale Ordinis praedicatorum, XIV, L11, p. III, fol. 702r: „Caeterum quoniam Ordo noster, qui ad salutem animarum institutus est, maxime debet litterarum studiis incumbere circa quod provincia nostra Dalmatiae de imperitia et negligentia non mediocriter notatur. Quapropter per praesentes [litteras] ordinamus, et inviolabiliter observandum statuimus, quod ultra conventum Jadrensem, in conventu Sanctae Crucis aut in aliquo commodiori iuxta beneplacitum Provincialis de consilio discretorum debeant statim adunari reliqui iuvenes, seu novicii aut professi, sub certo lectore sufficiente in gramaticalibus, qui habeat illis legere, et pro capacitate et necessitate uniuscuiusque scriptum accomodare. Conventus vero, a quibus accipiantur, teneantur illis de victu, et vestitu, et libris, iuxta arbitrium Provincialis pro tempore providere. Priores vero, qui non providerint, vel dictos iuvenes a studio impedierint, poena gravioris culpae statim mulctentur; et nichilominus, ipsis invitis, Provincialis provideat ex bonis conventuum illorum.” Dokument je prepisan „e Tabulario coenobii Sibenicensis”.

31 *Acta Capitulum generalium*, MOPH XI/112: „Augemus numerum graduatorum, nempe magistrorum ad octonarium, baccalaureorum ad senarium” (Romae, 1608).

Ova složena školska organizacija predstavlja teško financijsko i materijalno opterećenje Reda i pojedinih provincija. Svaka je, naime, provincija iz svojih zajedničkih sredstava trebala izdvajati ne baš male iznose za uzdržavanje studenata. Osim toga, samostan kojemu je dotični student pripadao plaćao je za njegovo uzdržavanje godišnji doprinos. Ako se nekog studenta slalo na opći studij Reda ili na sveučilište, gdje je studij i dulje trajao i bio skuplji, neophodno je bilo osigurati mu odjeću i potrebne knjige. Zbog visokih troškova bilo je dosta teško ostvariti osnovnu zamisao Reda, tj. da se svakom dominikancu omogući visoka školska izobrazba i do maksimuma iskoriste intelektualne sposobnosti pojedinih redovnika. Mnogi odgovorni, u nastojanju da najsvrsishodnije iskoriste raspoloživa materijalna sredstva, nastoje smanjiti broj studenata o kojima inače trebaju voditi brigu. Opasnost od tih intelektualnih restrikcija jasno dolazi do izražaja na Vrhovnoj skupštini u Valenciennesu 1259. godine, pod predsjedanjem Humberta de Romanisa i u prisustvu mnogih magistara, među kojima su profesori Pariškog sveučilišta Petar od Tarentaise (budući papa Inocent V), Albert Veliki i Toma Akvinski. Na njihov savjet, Vrhovna skupština proglašava *Odredbe o studiju* protiv samovoljnih postupaka mjesnih starješina. U duhu ovih *Odredaba*

1° Zabranjuje se priorima samostana da bilo nastavnom osoblju bilo studentima nalažu poslove koji nisu u skladu sa studijem ili odvrćaju redovnike od intelektualnog rada i priprema za predavanje.

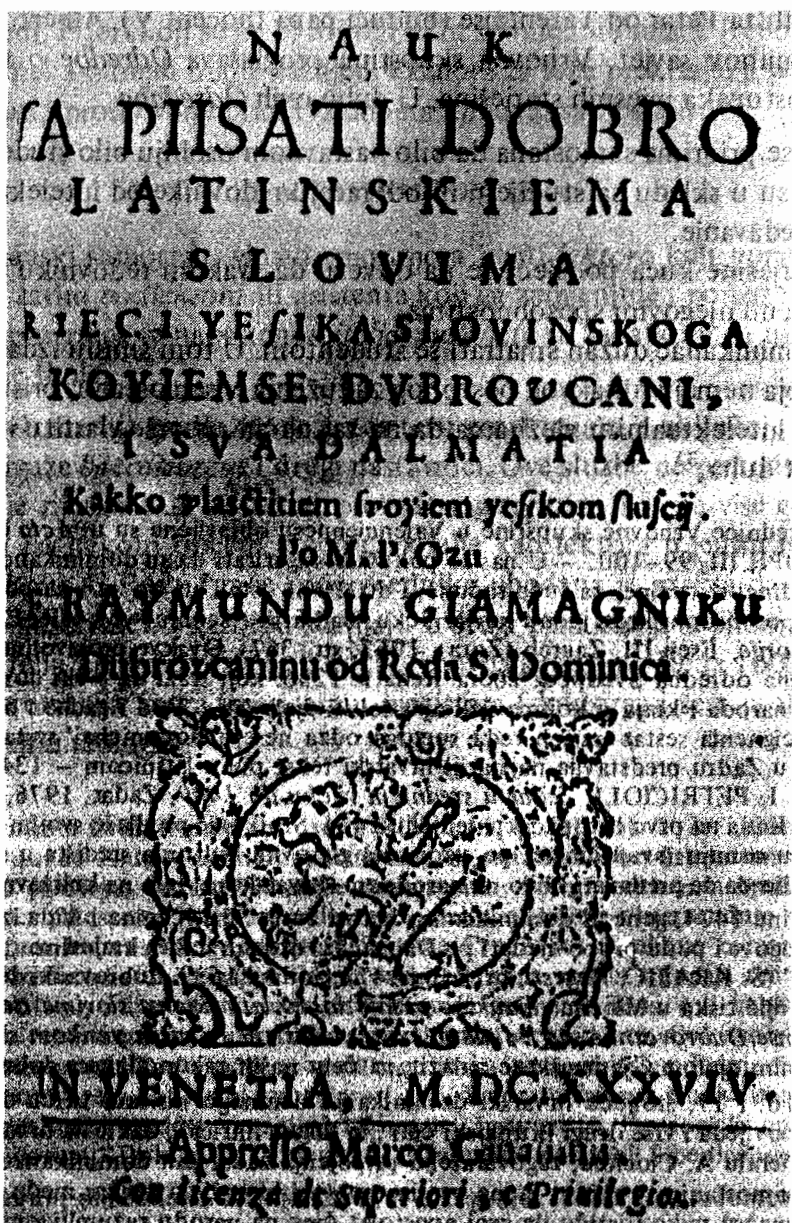
2° Priore i starješine kuća podsjeća se na obvezu da svakom redovniku omoguće izobrazbu primjerenu njegovim sposobnostima.

3° Svaki je dominikanac dužan smatrati se studentom. U tom smislu izdana je odredba da sva braća koja nemaju nikakvog posebnog zaduženja u samostanu, prisustvuju disputama i drugim intelektualnim vježbama da na taj način usavrše vlastitu izobrazbu i sačuvaju budnost duha.³²

32 Temeljne odrednice Vrhovne skupštine u Valenciennesu objavljene su u: *Acta Capitulum generalium*, MOPH III/99–100. – U nas se pokušalo sugerirati da su dominikanci „doputovali k nama kao tuđinci iz tuđine, za tuđe račune, i do danas ostali su što su i na početku bili: inostranci na proputovanju kroz jednu nevjerničku, barbarsku zemlju” (M. KRLEŽA, *Iz hrvatske kulturne historije*, Eseji III, Zagreb (Zora), 1963, str. 367). Ovakve proizvoljne tvrdnje pobija već spominjana odredba Sveopćeg zbora Reda iz 1236. koji traži da svaki dominikanac mora naučiti jezik naroda i kraja u kojima želi apostolski djelovati. „Red i zachon od primglenia na dil dobroga cignenia sestara nasich reda suetoga odza nesega dominicha” sestara dominikanki sv. Dimitrija u Zadru predstavlja najstariji hrvatski tekst pisan latinicom – 1345. godine (usp. N. KLAIC – I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar, 1976, str. 349–350 i prilog LVII). Kada na prvu listopadsku nedjelju 1424. Stojković predlaže svojim sugrađanima da u Dubrovniku osnuju (sve)učilište, po uzoru na glasovita kulturna središta u susjednoj Italiji, sam se ponudio da će predavati „bilo na narodnom (hrvatskom) bilo na književnom (latinskom) jeziku”. Godine 1474. general dominikanaca hrabri Jurja Šibenčanina i Vida iz Dubrovnika da si izaberu drugove i pođu propovijedati po Dalmaciji i drugim našim krajevima „in quibus lingua sua est nota” (S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 146 i 147). Godine 1639. dubrovački dominikanac Rajmund Gjamanjić tiska u Mlecima *Nauk sa pīsati dobro latinskiema slovima riedi yesika slovin-skoga koyiemse Dubrovčani i sva Dalmatia kako vlastittem svojiem yesikom sluscij*. Ovim svojim pravopisnim djelom Gjamanjić se nalazi „na čelu naših zakonodavaca dobroga pisanja” (F. Fancev). U 16. i 17. stoljeću hrvatski dominikanci u mnogo navrata ističu da se u njihovim crkvama propovijeda i vrše drugi liturgijski čini „in lingua illirica”, dakle na hrvatskom jeziku. U odgovoru generalu A. Clocheu, zagovaratelju pripojenja zadarskih dominikanaca mletačkim reformiranim samostanima, ovi se brane svojim apostolskim djelovanjem među najsiromašnijim slojevima domaćeg puka i ističu da svoj apostolat čine na narodu razumljivom (hrvatskom) jeziku: „Officiature diurne e notturne, messe, confessioni, prediche, Rosarii e altre opere sante in

Red izadon od pumglema na
 ol tobrega cignema festa nasida
 reda suctoga odu a nasoga dognidha
Dla pua puura naglal od silonea
 capitula ginch yma saluati sue e
 stre saedno. Ipostanite umusto coado
 le chora tostoma popactenu ipostat

„Red i zachon” (Pravila) sestara dominikanki samostana sv. Dimitrija u Zadru (1345)

Naslovna strana hrvatskog pravopisa dubrovačkog dominikanca Rajmunda Gjamanjića (1639)

Sve ovo ukazuje na izuzetnu važnost studija u pripremanju braće propovjednika za apostolat. Dosljedno tome, za dominikanca studij ne predstavlja cilj u sebi: priprava je to za akciju i ostvarenje apostolskog zadatka u skladu s Evanđeljem i Dominikovim idealom istinskih propovjednika, nasljedovatelja Kristovih učenika.

Sve ovo ukazuje na izuzetnu važnost studija u pripremanju braće propovjednika za apostolat. Dosljedno tome, za dominikanca studij ne predstavlja cilj u sebi: priprava je to za akciju i ostvarenje apostolskog zadatka u skladu s Evanđeljem i Dominikovim idealom istinskih propovjednika, nasljedovatelja Kristovih učenika.

Prilog I.
RED BRAĆE PROPOVIJEDNIKA (DOMINIKANCI) U SVIJETU I U HRVATSKOJ
(statistički podaci)

Godina	Svijet		Hrvatska	
	samostani/kuće	redovnici	samostani/kuće	redovnici
15/08/1217.	1	16	Drugi opći zbor Reda, održan pod Dominikovim vodstvom	
1221.	60	1000	1221. u Bologni, šajje Pavla Dalmatinca u naše krajeve.	
1229.			4	
1256.	400	7000	15	150
1303.	582	10000	17	300
1400.	400	26000	25	350-400
1520.			oko 50	400-500*
1614.			26	200
1706.		30000	18	130
1798.			18	72

lingua illirica, come pure vienne praticato in tutte quelle chiese de conventi delle altre città.” Zadarski fratri ističu da oni regrutiraju i besplatno primaju u Red siromašnu hrvatsku mladež, dok se u Kongregaciji bl. Jakova Salomonisa treba prilikom ulaska u novicijat položiti stotinu mletačkih zlatnika, što siromašni živalj u Dalmaciji ne može platiti. Pripojenjem zadarskog samostana mletačkoj kongregaciji onemogućilo bi se „à poveri Dalmatini il modo di più vestire l'habito di san Domenico e per conseguenza à quelle anime il sacramento della penitenza, et il frutto della parola di Dio nell'Ilirico.., pa bi narod, bez dominikanaca Hrvata i Dalmatinaca, ostao vjerski nepoučen i lišen duhovnih plodova: „Per mancanza dei confessori e predicatori di lingua materna, e finalmente [senza] beneficio del Rosario... si che colà si verificarebbe che 'parvuli petierunt panem et non erat qui frangeret eis' (Tužaljke 4, 4).” Usp. AGOP, XIV, L11, p. III, fol. 705-710.

1844.			9	25
1921.		4792	9	66
1967.	700	10085	11	127
1981.	541	7220	11	94

Ovaj statistički pregled napravljen je prema dominikanskim autorima Pierreu MANDONNETU, Ramonu MARTINEZ-VIGILU i Angelu WALZU te prema podacima arhiva dominikanske kurije u Rimu (izvještaji vizitacija, regesti pisama itd.).

* Siksto Fabri, general Reda braće propovjednika, piše 1583. da je Dalmatinska dominikanska provincija u prošlosti imala do 70 samostana i redovničkih kuća, u kojima je moglo živjeti i do 2000 (!) redovnika, ali ih sada nakon turskih pustošenja jedva ima oko stotinu (S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1705).

Prilog II
STANJE U DALMATINSKOJ PROVINCiji 1706.
(prema izvještaju vizitatora)

samostani i kuće	novicijat		novaci-klerici		svega		% u odnosu na broj redovnika u provinciji
	kuća	studija	svećenici	braća-suradnici			
Zadar	1	1	16	7	6	29	35,36
Šibenik			6		2	8	9,75
Trogir			4		2	6	7,31
Čiovo		1	2	1	1	4	4,87
Split			6		3	9	10,97
Bol			4		1	5	7,31
Hvar			5		1	6	7,31
Šćedro			2		1	3	3,65
Korčula			4		3	7	8,53

Kotor			2		2	4	4,87
Svega	broj	1	2	52	8	22	82
	%			63,41	9,75	26,82	
Stalnih propovjednika „in lingua illirica”: 18 (34,61%)							

Prilog III. Redoslijed provincijala Hrvatske dominikanske provincije³³

Dominikanski se red organizacijski nadovezuje na strukture sveučilišnih i građanskih udruženja. Poput Pariškog sveučilišta, koje okuplja studente iz najrazličitijih krajeva Evrope u četiri statutarno organizirane „nacije” (francusku, normansku, pikardsku i anglonjemačku), Red braće propovjednika dijeli se od svojih početaka na provincije, tj. samostalne samoupravne jedinice koje se najčešće poklapaju s granicama ondašnjih država unutar kojih se formiraju „nacije” s posebnim vikarom.

Drugi opći zbor u Bologni 1221, pod predsjedanjem sv. Dominika, šalje u Hrvatsko-ugarsko kraljevstvo Pavla Dalmatinca, uglednog profesora i pravno-teološkog pisca. Pod njegovim vodstvom dolazi do utemeljenja Ugarske provincije pod čijim imenom nalaze prostor djelovanja „nationes Pannoniae, Transilvaniae, Sclavoniae et Dalmaciae”.

Od 1378. dalmatinski i albanski samostani tvore jedinstvenu *Dalmatinsku provinciju*. Samostani i redovničke kuće s područja samostalne Dubrovačke Republike ujediniju se 1487. u *Dubrovačku dominikansku kongregaciju* s posebnim vikarom.³⁴ Nakon napoleonskih ratova, samostani i kuće Dalmatinske provincije i Dubrovačke kongregacije udružuju se u zajedničku *Dalmatinsku provinciju* (1835), koja u novije vrijeme prerasta u *Hrvatsku dominikansku provinciju Navještenja Blažene Djevice Marije* sa sjedištem u Zagrebu.³⁵

33 *Izvori i literatura*: Arhiv Hrvatske dominikanske provincije u Zagrebu, *Registrum Provinciae Dalmatiae*, sv. I, (1735–1767) i sv. II, (1768–1850); B. M. Reichert, *Acta Capitulum generalium Ordinis praedicatorum*, sv. II–IX, Romae, 1899–1904; S. Krsić, *Regesti pisama generalia Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku 1392–1600*, Arhivski vjesnik, sv. XVII–XVIII/1974–1975, str. 157–246 i sv. XXI–XXII/1978–1979, str. 201–321 s indeksom; A. Pavlović, *Series priorum provincialium provinciae nostrae, Catalogus provinciae croaticae*, Zagreb, 1979, str. 67–71 (prema popisu A. Miškova izrađenog na temelju podataka iz zadarskog samostanskog arhiva). Zahvaljujem ocu A. Radiću na podacima iz bolskog samostanskog arhiva za slijed provincijala u 16. i 17. stoljeću.

34 U 16. stoljeću na posjedima Frankopana i Zrinskih djeluje samostalna *Hrvatska dominikanska kongregacija* s posebnim vikarom na čelu. Usp. S. Krsić, *Hrvatska dominikanska kongregacija (1508–1587)*, Begoslovska smotra, br. 2–3/1971, str. 1–17 (posebni otisak).

35 Godine 1962. Dalmatinska provincija je odlukom Vrhovnog zbora Reda promijenila ime u Hrvatsku provinciju Navještenja Blažene Djevice Marije. Usp. *Acta Capituli generalis Ordinis praedicatorum Tolosae MDCCCCLXII celebrati*, Romae, 1962, str. 71, br. 88.

Vikari dalmatinske (i albanske) nacije

- 1266. Mihael
- 1284. Saul
- 1290. Andrija iz Drača
- 1298. Šimun iz Zadra
- 1300. Grgur
- 1311. Stjepan Werse
- 1313. Marin iz Zadra
- 1316. Lovro iz Zadra
- 1325. Bartol iz Lombardije
- 1345. Dominik dei Comiti
- 1346. Andrija Krčanin
- pr. 1347. Ivan Cholos
- 1347. Nikola iz Ancone
- 1368. Stjepan

Provincijali Dalmatinske provincije

- 1382. Andrija iz Drača
- 1392. Aleksij iz Dubrovnika (razriješen dužnosti)³⁶
Augustin iz Trogira (vikar)
Ivan iz Drača
- 1398. Jakov iz Drača
- 1410. Toma iz Zadra
- 1420. Nikola iz Zadra
- 1424. Juraj Šižgorić iz Šibenika
- 1426. Matej iz Šibenika
- 1428. Nikola Marinović
- 1430. Nikola de Vergade (vikar)
- 1432. Vinko Buća iz Kotora
- 1434. Jakov iz Pise
- 1444. Blaž Constantini iz Dubrovnika
- 1451. Nikola iz Zadra
- 1462. Dominik
- 1470. Donat Đurđević iz Dubrovnika
Juraj iz Šibenika (vikar)
- 1477. Petar de Sancto Cantiano iz Venecije (vikar)³⁷
- 1478. Petar de Sancto Cantiano
- 1481. Teodor iz Drača (imenovan provincijalom)³⁸

36 Izbor Aleksija Dubrovčanina 1392. naišao je na različita osporavanja unutar Dalmatinske provincije, pa je vrhovni starješina Dominikanskog reda Rajmund iz Capue 15. lipnja iste godine imenovao vikarom provincije Augustina iz Trogira. Kada je 22. studenoga 1392. izabrani provincijal razriješen službe, na njegovo mjesto postavljen je Ivan iz Drača. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti pisama generala Dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku*, Arhivski vjesnik, sv. XVII–XVIII/1974–1975, str. 162, br. 1, 6 i 7.

37 Godine 1477. Dubrovčanin Donat Đurđević odriče se provincijalata jer mu nije bilo dopušteno pohoditi samostane na mletačkom području. Privremenim vikarom postao je Juraj Šibenčanin. Kada je 13. svibnja iste godine provincijal Đurđević konačno razriješen dužnosti, za vikara je postavljen Mlečanin Petar de Sancto Cantiano (21. svibnja 1477). Isti je u Trogiru početkom 1478. izabran za provincijala. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 258–259, 279 i 320.

38 7. srpnja 1481. Petar de Sancto Cantiano razriješen je službe provincijala i imenovan provincijalnim vikarom do izborne skupštine. Iste godine 22. srpnja za novog provincijala postavljen je Teodor iz Drača, koji će za istu službu biti potvrđen i 7. srpnja 1482. godine. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 457–458 i 493.

1482. Teodor iz Drača (izabran za provincijala)
 1488. Juraj iz Šibenika (vikar)
 1489. Juraj iz Šibenika
 1493. Luka Spadarić iz Zadra
 1498. Ivan Corona iz Zadra (vikar)
 1499. Ivan Corona iz Zadra
 1505. Matej Nižetić iz Hvara³⁹
 1510. Vinko Buća iz Kotora
 1525. Luka iz Splita
 1530. Augustin iz Korčule
 1536. Vinko Buća iz Kotora⁴⁰
 1540. Dominik Buća iz Kotora
 1544. Jeronim Buća iz Kotora
 1548. Siksto iz Šibenika
 1552. Dominik Severini s otoka Brača
 1553. Juraj Antiquarius iz Hvara
 1556. Placid Marinković iz Splita
 1561. Luka Polovinić s otoka Brača
 1564. Juraj Antiquarius iz Hvara
 1569. Šimun Ružić (de Rosá) iz Zadra
 1571. Marko Bervaldi s otoka Hvara
 1573. Toma iz Zadra
 Ivan iz Hvara
 1577. Pavao iz Zadra
 1581. Nikola iz Zadra
 1585. Luka Polovinić s otoka Brača⁴¹
 1589. Ivan (Carneotus) iz Hvara
 1591. Jakov iz Šibenika
 1593. Pelegrin Zagalti
 1594. Placid Marinković iz Splita (vikar)⁴²
 1595. Jeronim de Salutiis
 1596. Angelo Baroni iz Venecije⁴³
 1600. Kornelije Nassius iz Zadra (Lombardske provincije)⁴⁴

39 Akta Vrhovnog zbora Reda, održanog 11. svibnja 1505. u Milanu, ubrajaju Mateja Nižetića iz Hvara među studente teologije na sveučilištu u Montpellieru (usp. *Acta Capitulum generalium*, sv. IV, str. 53), ali je već potkraj ljeta iste godine izabran i 3. listopada potvrđen za novog provincijala Dalmatinske provincije. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 995.

40 Poslije poništenja izbora koji je održan 11. studenoga 1535. u Hvaru imenovana su tri suvikara: eksprovincijal Augustin Korčulanin, splitski prior Dominik Bračanin i ugledni teolog Vinko Buća iz Kotora, koji je na ponovljenoj izbornoj skupštini, održanoj 7. ožujka 1536. u samostanu sv. Križa na Čiovu, izabran za provincijala. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1238 i 1247.

41 Fra Luka Polovinić, poznat pod nadimkom Bračanin, ugledni predstavnik hrvatskog humanizma, najprije je izabran za provincijala, zatim je taj izbor poništen, a onda je ipak postavljen za nosioca iste službe, jer u Provinciji nije bilo oporbe protiv njega. 28. siječnja 1589. razriješen je službe na vlastito traženje, ali je kao vikar upravljao Provincijom do izborne skupštine. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1718 i 1766.

42 Nakon iznenadne smrti Pelegrina Zagaltija, eksprovincijal i čiovski prior Placid Martiniacus Splitski imenovan je 14. prosinca 1594. vikarom Provincije. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1790.

43 Čini se da Jeronim de Salutiis nije bio prihvaćen, jer je 14. siječnja 1596. Angelo Mlečanin postavljen za novog provincijala. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1792–1793.

44 Kornelije Nassius je kao član Lombardske provincije imenovan provincijalom Dalmatinske provincije 15. siječnja 1600. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1832. Pošto je 9. lipnja iste godine dal-

1606. Placid Equitius
 1609. Ivan Evandelist Antiquarius iz Hvara
 1612. Sixto Filippi s otoka Brača
 1615. Dominik Blenda iz Zadra
 1618. Nikola Vitali iz Hvara
 1624. Kornelije Nalis iz Korčule
 1626. Ambroz Lalić—Jelinić iz Bola na Braču
 1628. Ambroz Lučić iz Splita
 1630. Dionizije Križić (vikar)
 1631. Toma Vojvodić iz Bola na Braču
 1635. Dionizije Križić (de Cruce)
 1639. Franjo Martinović s otoka Brača
 1643. Dominik Gledić iz Kotora
 1647. Kornelije Utičić iz Zadra
 1648. Ambroz Karavanić iz Splita
 1650. Vinko Grimani iz Zadra
 1653. Kornelije Utičić iz Zadra
 1656. Ambroz Karavanić iz Splita
 1658. Marko Modrić iz Splita
 1660. Dominik Cecić iz Kotora
 1660. Franjo Bezmalinović s otoka Brača
 1664. Šimun Pjerotić
 1666. Marko Modrić iz Splita
 1668. Ambroz Karavanić iz Splita
 1670. Toma Bianchini
 1672. Jakov Domjanić
 1674. Lovro iz Trogira
 1676. Šimun Pjerotić
 1678. Sancti Ponticulus iz Venecije
 1680. Dominik Cecić iz Kotora
 1682. Hijacint Lukačević
 1684. Andrija Trono
 1686. Ivan Krstitelj Bodulić iz Korčule
 1688. Hijacint Carić
 1690. Franjo Pavičić s otoka Hvara
 1692. Dominik iz Skadra
 1694. Vinko Dudan iz Splita
 1696. Jakov Domjanić
 1698. Serafin Petris
 1700. Vinko Dudan iz Splita
 1702. Dominik iz Skadra
 1704. Jordan Foresti
 1706. Serafin Petris
 1708. Antun Radovisio
 1710. Ivan Hijacint Zanobetti
 1712. Dominik iz Skadra
 1714. Ivan Dominik Marković
 1716. Vinko Marija Babić
 1718. Hijacint Marini iz Bola na Braču
 1720. Ignacije Divnić iz Šibenika
 1723. Anđeo Marija Bučić iz Staroga Grada na Hvaru
 1725. Hijacint Marini iz Bola na Braču
 1727. Dominik Pinelli—Karničić iz Bola na Braču

1729. Ignacije Divnić iz Šibenika
 1731. Anđeo Marija Bučić iz Staroga Grada na Hvaru
 1733. Franjo Renesi iz Zadra
 1735. Franjo Marija Bianchi iz Zadra
 1737. Karlo Rosa-Valvassori iz Brescie⁴⁵
 1739. Vinko Curriri⁴⁶
 1740. Vinko Brešković iz Bola na Braču (vikar)
 1741. Franjo Marija Bianchi iz Zadra
 1743. Pijo Klement Moretti iz Kotora
 1745. Franjo Marija Faini iz Zadra
 1747. Hijacint Marini iz Bola na Braču
 1749. Antun Donjerković iz Korčule
 1751. Ambroz Gorda iz Splita
 1753. Franjo Renesi iz Zadra
 1756. Vinko Brešković iz Bola na Braču
 1758. Ambroz Gorda iz Splita
 1760. Pijo Klement Moretti iz Kotora
 1762. Ivan Antun Demari
 1765. Ivan Krstitelj Karmelić iz Bola na Braču
 1768. Ambroz Gorda iz Splita
 1770. Pijo Klement Lambici
 1773. Toma Marinković—Tomić iz Bola na Braču⁴⁷
 1775. Dominik Marija Cornolti
 1777. Vinko Marija Vanacca iz Zadra
 1799. Dominik Dumerković
 1781. Dominik Marija Cornolti
 1783. Toma Sadia
 1785. Hijacint Ignacije Pellegrini
 1787. Ivan Pavao Ostoja iz Zadra
 1789. Toma Sadia
 1791. Antun Marija Cebalo iz Žrnova na Korčuli
 1793. Dominik Marija Cornolti⁴⁸
 1795. Ivan Pavao Ostoja iz Zadra
 1797. Toma Cornolti
 1799. Dominik Rosignoli
 1801. Vinko Vranjican iz staroga Grada na Hvaru
 1803. Ivan Dominik Liccini iz Bola na Braču
 1805. Vinko Berković iz Bola na Braču

matinskim dominikancima vraćeno pravo da mogu opet birati provincijala, oni su na izbornoj skupštini 1605. godine poklonili povjerenje Zadraninu Korneliju Nassiusu. Usp. S. KRASIĆ, *Regesti*, br. 1829.

45 Valvassorija je 5. kolovoza 1737. imenovao general Thomas Ripoll. Usp. Arhiv Hrvatske dominikanske provincije, *Registrum Provinciae Dalmatiae*, sv. I, fol. 12r.

46 Nakon iznenadne smrti provincijala Curririja službu vikara obavlja Vinko Brešković iz Bola. Usp. *Registrum Provinciae*, sv. I, fol. 22v.

47 O Tomi Marinkoviću—Tomiću vidi prilog A. Radića u *Vjesniku Hrvatske dominikanske provincije*, XVIII (1981) 50, str. 33—35. Provincijal Marinković je svoj nastup u rujnu 1773. obilježio pozdravnim slovom u obliku stihova i na hrvatskom jeziku (v. *Registrum Provinciae*, II, str. 37—39).

48 15. lipnja 1793. izabran je Vinko Vranjican iz Staroga Grada, ali je taj izbor poništen. Zadarski prior Klement Addobbatts kao vikar Provincije pripremio je novu izbornu skupštinu na kojoj je izabran Dominik Marija Cornolti (14. rujna 1793).

1807. Ivan Dominik Liccini iz Bola na Braču
 1809. Josip Fertilio iz Nerežišća na Braču
 1815. Vinko Vranjican iz Staroga Grada na Hvaru
 1819. Josip Antun Alborghetti
 1821. Hijacint Stalio iz Staroga Grada na Hvaru
 1823. Dominik Kranotić iz Bola na Braču
 1825. Josip Antun Alborghetti
 1827. Vinko Berković iz Bola na Braču
 1829. Toma Kuljiš
 1831. Josip Antun Alborghetti
 1835. Pavao Bioni iz Šibenika
 1839. Hijacint Stalio iz Staroga Grada na Hvaru
 1843. Josip Antun Alborghetti
 1846. Vinko Marija Karmelić iz Bola na Braču⁴⁹
 1850. Rajmund Gučetić iz Dubrovnika
 1854. Jordan Vranjican iz Staroga Grada na Hvaru
 1858. Pijo Buccelli
 1862. Anđeo Bojanić iz Staroga Grada na Hvaru
 1866. Lujo Matijaca iz Kaštel Lukšića
 1870. Anđeo Bojanić
 1878. Lujo Matijaca
 1882. Franjo Baldić iz Kaštel Staroga
 1886. Jordan Zaninović iz Staroga Grada na Hvaru
 1894. Alfonz Petrinčić iz Bola na Braču
 1898. Jordan Zaninović
 1902. Anđeo Marija Miškov iz Zlarina
 1906. Augustin Gjivanović iz Korčule
 1910. Markolin Knego iz Dubrovnika
 1918. Anđelko Orlandini iz Pučišća na Braču
 1930. Markolin Knego
 1934. Anđelko Posinković iz Dola na Hvaru
 1942. Anđelko Fazinić iz Korčule
 1950. Anđelko Rabadan iz Kaštel Lukšića
 1959. Dominik Budrović iz Staroga Grada na Hvaru

Provincijali Hrvatske provincije

1962. Dominik Budrović
 1963. Anđelko Fazinić
 1967. Drago Kolimbatović iz Supetra na Braču
 1971. Eugen Vinko Bižaca iz Postira na Braču
 1975. Eugen Vinko Bižaca
 1979. Marinko Zadro iz Ledinca u Hercegovini
 1984. Marinko Zadro

⁴⁹ Vinko Marija Karmelić iz Bola izabran je 1846. godine, ali je potvrđen tek 12. lipnja 1847. Usp. *Registrum Provinciae*, sv. II, str. 607.

Résumé

Au XIIIe siècle, qui fut témoin d'une diffusion sans précédent des instruments de culture et d'un grand accroissement du nombre des hommes cultivés, les Ordres mendiants favorisent une transformation de la sensibilité religieuse. Dominique de Guzman, longuement confronté aux problèmes de l'hérésie, assignat à son Ordre une mission de prédication, tout en adoptant le style de vie qui répondait aux nouvelles aspirations religieuses.

Le fondateur des Frères prêcheurs avait au plus haut degré le goût du travail intellectuel, conscient que l'efficacité de l'action pastorale dans laquelle il avait engagé les siens était liée à un effort d'approfondissement doctrinal. Oralement et par lettre, il exhortait ses confrères à »étudier sans relâche le Nouveau et l'Ancien Testament«.

L'initiative de Dominique comportait une part de formation intellectuelle approfondie. Dès le commencement de l'Ordre de saint Dominique, quand les dominicains fondent une maison ou un couvent, ils y envoient un lecteur, c'est-à-dire un religieux capable d'enseigner.

En effet, tout couvent dominicain est une école et un centre intellectuel. A part les écoles dans chaque couvent ou presque, les provinces disposaient d'un studium solennel. A Paris et à Bologne, les dominicains avaient leurs studia generalia qui égalaient les universités de l'époque.

Formés dans les meilleures universités européennes, les Frères prêcheurs répandent partout une culture intellectuelle et religieuse qui a le grand mérite d'être à jour. Les dominicains ont fait beaucoup pour la diffusion des idées neuves, des techniques de raisonnement les plus au point et des convictions les plus entières.

Les constitutions et les chapitres généraux de l'Ordre rappellent à chacun, même aux plus anciens, l'inévitable devoir de s'y appliquer avec assiduité et avec force. Cette obligation s'étend à tout le champ intellectuel exploré au Moyen âge: de la grammaire à la philosophie rationnelle et naturelle, de l'écriture au droit, de l'étude des langues à la théologie, à l'exception de l'alchimie qui fut proscrite.

Les étudiants dominicains trouvaient dans leurs couvents à travers l'Europe des écoles bien établies. La règle de base est qu'aucun couvent ne pourrait s'ouvrir aux recrues s'il ne possédait pas un lecteur ou un maître des études. Chaque couvent est une école, ou plutôt deux écoles: l'une, destinée aux novices de la maison, ayant pour but de leur donner la connaissance des »artes liberales«, l'autre dispensait l'enseignement théologique et elle était ouverte aux clercs séculiers et aux laïcs. Les studia solennia étaient destinés à la préparation du corps enseignant de l'Ordre, tandis que studia generalia dispensaient l'enseignement universitaire ouvert à tous.

Du XIIIe au XVe siècle, les dominicains croates réalisent à travers la Croatie le triple étagement d'écoles: conventuelles (Zagreb, Čazma, Split, Hvar, Šibenik etc.), solennelles (Zadar, Dubrovnik) et générales (Zadar). De très nombreux manuscrits médiévaux et des incunables, conservés dans différentes bibliothèques de la Province croate des Frères prêcheurs, attestent la contribution de l'Ordre de saint Dominique dans la vie intellectuelle et l'essor de la culture écrite du peuple croate au Moyen âge.